

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till Utredningen om fler vägar till arbetslivet (U 2022:03)

Beslut vid regeringssammanträde den 13 juli 2023

Ändring i uppdraget

Regeringen beslutade den 9 juni 2022 kommittédirektiven Fler vägar till arbetslivet (dir. 2022:74). Utredaren ska enligt direktiven bl.a. analysera vilka möjligheter som elever som är obehöriga till nationella program på gymnasiet har att välja skola och utbildning och vid behov lämna förslag på valbara yrkesutbildningar inom gymnasieskolan. Uppdraget ska redovisas senast den 5 juni 2024. Genom tilläggsdirektiv som beslutades den 23 februari 2023 avgränsades uppdraget (dir. 2023:31).

Utredaren får nu i uppdrag att bl.a.

- lämna förslag om nya valbara gymnasiala yrkesutbildningar – yrkesskola – som kan ge elever en snabbare etablering på arbetsmarknaden,
- om utredaren föreslår att obligatoriska eller frivilliga yrkesprov ska införas, föreslå hur arbetslivet ska ges inflytande i fråga om yrkesprovets utveckling och genomförande, och
- med utgångspunkt i erfarenheter från försöksverksamheten med branschskolor föreslå hur behovet av utbildning inom små yrkesområden mer ändamålsenligt kan tillgodoses inom gymnasieskolan.

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 4 november 2024.

Uppdraget att föreslå valbara yrkesutbildningar

Det behövs en yrkesskola

Enligt de ursprungliga direktiven ska utredaren vid behov lämna förslag på valbara yrkesutbildningar inom gymnasieskolan. Det innebär att det står utredaren fritt att lämna sådana förslag.

Av Tidöavtalet, som är en överenskommelse mellan Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, framgår att kopplingen mellan studier på gymnasienivå och yrkeslivet ska förstärkas.

Tidöavtalet är en utgångspunkt för nödvändiga förändringar av gymnasial yrkesutbildning. Regeringen bedömer att de ursprungliga direktiven ligger väl i linje med Tidöavtalets skrivningar, men att det är nödvändigt att det införs en gymnasial yrkesskola med relevant och ändamålsenligt innehåll. Utgångspunkten är att utbildningen ska organiseras inom gymnasieskolan men samtidigt ha en egen identitet och utgöra en tydlig alternativ studieväg. Sådana valbara yrkesutbildningar ska utformas i nära samverkan med näringslivet och i första hand kunna ge elever som saknar gymnasiebehörighet en utbildning med tydlig praktisk inriktning som ger dem bättre förutsättningar till en snabbare etablering på arbetsmarknaden. Det bör därför ingå i utredarens uppdrag att lämna förslag om sådana utbildningar.

Utbildningarna bör vara valbara för både elever som är obehöriga och elever som är behöriga till ett nationellt program. Behöriga elever förväntas i de allra flesta fall välja ett yrkesprogram om de har uppnått sådan behörighet, men de bör ha möjlighet att välja en annan utbildningsväg som också kan leda till en snabb etablering på arbetsmarknaden. Det kan dock behövas särskilda bestämmelser för att elever som är obehöriga till ett nationellt program ska kunna beredas plats på de nya yrkesutbildningarna om det finns ett intresse för dessa utbildningar även bland behöriga elever. Det kan t.ex. behövas bestämmelser om dimensionering av utbildningarna eller att obehöriga ska prioriteras vid antagning.

Företrädare för arbetslivet ska involveras i utbildningarna

För att ungdomar ska vara anställningsbara efter avslutad utbildning bör innehållet i de nya utbildningarna utformas i nära samverkan med arbetslivet.

Enligt förordningen (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk ansvarar myndigheten för de nationella programråden för gymnasial yrkes-

utbildning (10 §). Inom råden behandlas bl.a. frågor som rör den gymnasiala yrkesutbildningens innehåll. Programråden har bl.a. gett Skolverket råd i fråga om utformning av de s.k. yrkespaketen, som består av kurser på gymnasial nivå som ger kompetens för olika yrkesområden. På motsvarande sätt som företrädare för arbetslivet har getts utrymme att påverka innehållet i yrkespaketen bör de också ges möjlighet att utöva inflytande över innehållet i de nya valbara yrkesutbildningarna inom gymnasieskolan.

I de ursprungliga direktiven hänvisas till riksdagens tillkännagivande om två-årig yrkesskola på gymnasial nivå, där det bl.a. anges att det bör finnas en första väg in i ett yrke eller en brygga till vidare fördjupning och studier inom exempelvis yrkeshögskolan för elever som i dag inte kommer in på gymnasieskolans nationella program (bet. 2018/19:UbU11 punkt 5, rskr. 2018/19:171), dvs. den elevgrupp som i dag går på gymnasieskolans introduktionsprogram. Syftet med utbildningen på ett sådant program samt dess huvudsakliga innehåll och längd fastställs enligt skollagen (2010:800) i en utbildningsplan. Det ska även upprättas en individuell studieplan för varje elev (17 kap. 7 §). Utbildningsplanen ska således lämna utrymme för den individanpassning som görs i varje elevs individuella studieplan. Studieplanen ska enligt gymnasieförordningen (2010:2039) bl.a. innehålla uppgifter om elevens studieväg och utbildningens mål och längd (1 kap. 7 §).

De nya valbara utbildningarnas längd och omfattning bör kunna anpassas dels utifrån de krav som arbetslivet ställer för att eleverna ska bli anställningsbara inom olika yrkesområden, dels utifrån enskilda elevers behov av individanpassning av utbildningen. Målgruppen för de valbara utbildningarna kan förväntas vara heterogen, där vissa elever kan ha ett lågt meritvärde från grundskolan medan andra kan vara nära att uppnå eller ha uppnått behörighet till ett nationellt program.

Utvecklingen av yrkespaketen visar att omfattningen av olika utbildningar varierar beroende på vad paketen leder till inom olika yrkesområden. Exempelvis omfattar yrkespaketet som leder till arbete som undersköterska 1 500 gymnasiepoäng, medan yrkespaketet Beläggningsarbetare omfattar 900 gymnasiepoäng och leder till olika typer av beläggningsarbeten inom byggsektorn. De nya valbara utbildningarna bör alltså kunna anpassas utifrån olika förutsättningar – både elevernas och arbetsgivarnas. Företrädare för arbetslivet bör involveras nära vid utformningen av de nya utbildningarna, bl.a. när det gäller utbildningarnas längd och innehåll.

Även om de nya utbildningarna bör kunna anpassas så kan det finnas fördelar med att utbildningslängden fastställs på förhand. En i förväg fastställd längd som också kan ge en indikation på utbildningens omfattning kan t.ex. underlätta för både elever, vårdnadshavare och arbetsgivare.

Eleverna bör ges tillfälle att under utbildningen bygga upp ett nätverk av potentiella arbetsgivare, pröva och utveckla sina yrkeskunskaper och bli en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats för att underlätta deras inträde på arbetsmarknaden. Det är därmed ändamålsenligt att arbetsplatsförlagt lärande utgör en del av utbildningen.

Utredaren ska därför

- lämna förslag om nya valbara gymnasiala yrkesutbildningar – yrkesskola – som kan ge elever en snabbare etablering på arbetsmarknaden,
- ha som utgångspunkt att de nya yrkesutbildningarna ska organiseras inom gymnasieskolan men överväga och vid behov föreslå att yrkesskolan ska vara en egen skolform,
- analysera och föreslå vilken längd och omfattning de nya yrkesutbildningarna ska ha och särskilt bedöma vilka för- och nackdelar som kan finnas med en på förhand fastställd utbildningslängd, t.ex. tvååriga yrkesutbildningar,
- föreslå hur reglerna för behörighet och urval till utbildningarna ska utformas och i det sammanhanget bl.a. ta ställning till om elever som inte är behöriga till ett nationellt program i gymnasieskolan ska prioriteras vid antagningen,
- analysera och föreslå hur arbetslivets företrädare kan ges inflytande över innehållet i utbildningarna och deras omfattning,
- föreslå vilken omfattning det arbetsplatsförlagda lärandet ska ha inom utbildningarna,
- föreslå en benämning på utbildningarna,
- föreslå hur införandet av utbildningarna kan följas upp och utvärderas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att lämna förslag om arbetslivets inflytande i fråga om yrkesproven

Enligt de ursprungliga direktiven ska utredaren analysera om obligatoriska eller frivilliga yrkesprov på gymnasial nivå bör införas samt vid behov föreslå

hur detta kan regleras. Uppdraget gavs mot bakgrund av Skolverkets uppdrag att analysera om och i så fall på vilket sätt yrkesprov kan bidra till att utveckla yrkesutbildningen i kommunal vuxenutbildning (komvux) på gymnasial nivå samt i introduktionsprogram och nationella program i gymnasieskolan (U2016/05615). Analysuppdraget enligt direktiven kvarstår och det ska även omfatta de nya valbara yrkesutbildningarna.

Om utredaren föreslår att obligatoriska eller frivilliga yrkesprov ska införas är det viktigt att arbetslivet ges en tydlig roll i utvecklingen och genomförandet av proven. Flera branscher använder sig i dag av olika modeller för att kvalitetssäkra yrkeskunskaper och yrkeskompetenser. Det kan exempelvis handla om branschvalideringsmodeller där validering sker mot kvalifikationer som har tagits fram av arbetslivet. I sådana modeller kan olika praktiska övningar eller prov på yrkeskompetens ingå. Dessa erfarenheter bör tas tillvara.

Utredaren ska därför

- om utredaren föreslår att obligatoriska eller frivilliga yrkesprov ska införas, analysera och föreslå hur företrädare för arbetslivet ska ges inflytande i fråga om yrkesprovets utveckling och genomförande, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att föreslå ett förbättrat utbud av utbildning inom små yrkesområden

Genom riksdagens beslut om propositionen En försöksverksamhet med branschskolor (prop. 2016/17:161) inrättades en tidsbegränsad försöksverksamhet med branschskolor. Försöksverksamheten reglerades i lagen (2017:571) om försöksverksamhet med branschskolor och förordningen (2017:623) om försöksverksamhet med branschskolor och statsbidrag till vissa huvudmän, som upphörde att gälla vid utgången av juni 2023. Syftet med försöksverksamheten har varit att pröva en modell för att öka attraktiviteten och förbättra tillgången till yrkesutbildning inom små yrkesområden. Förutsättningar för att en huvudman för utbildning på ett yrkesprogram inom gymnasieskolan eller för komvux ska ha fått delta i försöksverksamheten har bl.a. varit att arbetsmarknadens efterfrågan på den kompetens som utbildningen syftar till att ge varit högre än antalet individer med den kompetensen, att antalet elever varit lågt inom såväl gymnasieskolan som komvux och att utbildningen varit svår att tillhandahålla på grund av behov av särskilda lokaler, särskilt material eller utrustning eller

på grund av små elevgrupper. En sådan huvudman har enligt lagen om försöksverksamhet med branschskolor med bibehållet huvudmannaskap fått sluta entreprenadavtal med en branschskola om att skolan utför vissa uppgifter inom sådan utbildning. De uppgifter som fått överlämnas på entreprenad är undervisning i yrkesämnen, dvs. karaktärsämnen som har en yrkesinriktad profil, och undervisning som avser sådant gymnasiearbete eller komvuxarbete som ingår i utbildningen enligt skollagen.

Branschskolorna har kunnat ta emot elever inom både gymnasieskolan och komvux från hela landet. Försöksverksamheten har totalt sett omfattat branschskoleutbildningar inom ca tjugo yrkesområden. Inom flera yrkesområden har det emellertid varit fråga om ett mycket begränsat antal elever eller inga elever alls. Skolverket, som administrerat försöksverksamheten, anger att en förklaring är att modellen att skicka ett fåtal elever till en branschskola ger skolhuvudmännen extra administration och kostnader med krav på samordning av elevernas sammantagna utbildning. Flera branschskolor har också sett det som kostnadskrävande att marknadsföra utbildningen till andra huvudmän, skolor och elever (Försöksverksamhet med branschskolor. En utvärdering av de tre första läsåren, Skolverket, 2021).

En försöksverksamhet syftar till att under en begränsad tid pröva en viss verksamhet. De erfarenheter som gjorts under försöksverksamheten med branschskolor bör tas tillvara och det bör utredas vilka åtgärder som kan vidtas för att tillgodose behovet av ett brett utbud av yrkesutbildning inom små yrkesområden.

Yrkesvuxutredningen (U 2022:05) har bl.a i uppdrag att lämna förslag som syftar till att bättre tillgodose arbetslivets behov av arbetskraft med utbildning inom små yrkesområden genom komvux. Det behöver också utredas vilka åtgärder som kan vidtas för att möta detta behov genom utbildning inom gymnasieskolan.

Utredaren ska därför

- med utgångspunkt i erfarenheter från försöksverksamheten med branschskolor föreslå hur behovet av utbildning inom små yrkesområden mer ändamålsenligt kan tillgodoses inom gymnasieskolan, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Redovisning av uppdraget

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 4 november 2024.

(Utbildningsdepartementet)